

LOREDANA ILIN GROZOIU¹, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: ritual funerar, colivă, cultul morților, suflet

Coliva – simbol al legăturii dintre cei vii și cei răposați*

Rezumat

Coliva, preparată din grâu fiert, închipuie însuși trupul mortului, deoarece hrana principală a trupului omenesc este grâul din care se face pâinea. Ea este, totodată, o expresie materială a credinței în nemurirea sufletului și înviere deoarece, așa cum bobul de grâu trebuie să cadă în pământ și să putrezească pentru a da un nou colț, așa și trupul omului va elibera sufletul spre o nouă existență numai după ce se preface în elementele din care a fost creat.

Legănarea sau ținerea de colivă de către preot și cei apropiați răposatului în timpul cântării *Veșnica pomenire* simbolizează, pe de o parte, menținerea legăturii dintre lumea de aici și lumea de dincolo, iar pe de altă parte, înălțarea sufletului celui adormit către Dumnezeu.

¹ Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Ploșor”, Craiova, România;

* Articolul face parte din proiectul de cercetare *Credințe creștine și practici rituale în spiritualitatea oltenească*, inclus în programul de cercetare al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Ploșor”, Craiova: *Biserică și societate în sud-vestul României (sec. XVI-XX)*.

Key words: funerary ritual, koliva, the cult of the dead, soul

Koliva – a Symbol of the Connection between the Living and the Dead

Summary

Koliva, a ritual food prepared from boiled wheat grains, represents the body of the passed away person, for the reason that the main food of the human body is the wheat from which bread is made. Moreover, it represents a material expression of the faith in the immortality of the soul and in resurrection, meaning that if the wheat grain has to enter the ground and rot in order to sprout again, the same way, the human body will release the soul towards a new existence only after it is transformed into the elements it was created from.

The swaying or the holding of koliva by the priest and the people close to the deceased, while it is sang *Veşnica pomenire* (memory eternal), symbolises, on one hand, the maintaining of the connection between this world and the other side one and, on the other hand, the raising on the dead person's soul towards God.

Coliva – simbol al legăturii dintre cei vii și cei răposați

Vom porni analiza noastră de la afirmația Deliei Suiogan, potrivit căreia: „Grâul și porumbul sunt simbolurile fertilității și renașterii. Germenele de grâu și de porumb reprezintă atât omul, cât și Cosmosul, ambele se seamănă, cresc, se coc și apoi se recoltează, fiind vorba despre naștere, viață și moarte, cele trei vârste specifice omului, dar și Naturii”². Evoluția seminței în rod, ca și trecerea omului, nu înseamnă a merge spre moarte, ci a renaște, a deveni. Este vorba despre acea devenire care presupune, negreșit, repetate confruntări cu limita, dar această cale e singura care ne îndrumă către o stare superioară, anulând limita și făcându-ne părtași la eternitate (veșnicie).

Vechimea și rolul grâului în agricultura românească, obiceiurile și credințele referitoare la cultivarea acestuia, întrebuințarea spicului de grâu și a uneltelor agricole în ornamentica populară, tematica predominant agrară a unor reprezentative creații folclorice, dar și ipostaza lui de ofrandă rituală, ori „pâinea noastră cea spre ființă” care se prepară din grâu, iată numai câteva argumente care ne îndreptățesc să vorbim despre o „civilizație a grâului” în spațiul românesc. Grâul se alătură acelor elemente rituale ale culturii materiale și spirituale care înglobează o gamă diversificată de semnificații, dar se și particularizează printr-o simbolică cu totul deosebită, astfel încât, aproape nu există obicei (cu precădere cele atașate ciclului calendaristic) în derularea căruia să nu-i fie remarcată prezența³. Mergând în continuarea acestei idei, vom fi de acord cu Ivan Evseev care afirma că: „La români, unde grâul se cultivă de milenii, el este prezent în toate obiceiurile calendaristice, în care constituie și un mijloc de stimulare a fertilității, dar și principalul scop al actelor de magie agrară (...). Prezența sa magică și sacră, în același timp, se constată în toate riturile de trecere”⁴.

Trebuie să avem în vedere că în spațiul cultural românesc există un cult străvechi al grâului, cu rădăcini adânci în preistorie. Încă din neolitic, „oamenii credeau în puterea pământului dătător de hrană și de viață. Pământul este mama viețuitoarelor și trebuie socotit ca o femeie din sânul căreia se naște tot ce e viu. Religia lor consta, deci, în adorarea pământului sub chipul unei femei fecunde, și oamenii îi purtau icoana, un idol mititel de os sau de pământ legat la gât, spre a-i feri de tot răul. Cultul femeii fecunde reprezenta cultul pământului și nu, cum s-a crezut, oglindirea orânduiri matriarhatului în gințile neolitice”⁵.

Herodot⁶ și Strabon⁷ menționau faptul că traccii de la nordul Dunării semănau grâul, pe care îl utilizau în alimentație, iar Ovidiu⁸ preciza că geto-dacii cultivau pământul chiar și în vremurile cele mai tulburi.

O serie de mărturii scrise consemnau exportarea grâului geto-dac în Grecia. Iată ce nota, în acest sens, Pliniu cel Bătrân: „Grecia a apreciat și grâul din Pont care n-a ajuns însă până în Italia (...). Grâul se deosebește și în privința paiului, căci e de calitate mai bună cu cât acesta este mai greu. Grâul din Tracia este îmbrăcat în mai multe cămăși din pricina frigurilor mari din acel ținut. Din această cauză, și fiindcă ogoarele sunt acoperite cu zăpadă, a fost creat grâul de trei luni, numit

² Delia Suiogan, *Simbolica riturilor de trecere*, București, Editura Paideia, 2006, p. 179.

³ Zezi Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *Grâul – materie hrănitore și element ritual cu valențe simbolice în practicile din Oltenia*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C. S. Nicolăescu-Plopșor»”, nr. XIV/2013, București, Editura Academiei Române, pp. 223-236.

⁴ Ivan Evseev, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Timișoara, Editura „Învierea”, 2007, pp. 241-242.

⁵ P. P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii românești*, București, Editura Științifică, 1969, p. 30.

⁶ Herodot, *Istoriei*, IV, 17.

⁷ Strabon, *Geografia*, III, 4, 17.

⁸ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 37.

astfel pentru că, după aproape trei luni de la semănat, este cules o dată cu grâul din restul lumii”⁹. Și Polibiu preciza că negustorii greci importau, prin intermediul cetăților grecești din Pontul Stâng, grânele din regiunea Dunării de Jos¹⁰.

Mărturii despre rolul însemnat pe care îl avea cultivarea grâului în economia geto-dacilor sunt uneltele agricole de fier și însemnatele cantități de semințe carbonizate de cereale sau leguminoase, descoperite în așezările acestora¹¹. Și în perioada stăpânirii romane, bogăția holdelor de grâu este dezvăluită de uneltele agricole de tradiție dacică, alături de cele de proveniență romană, de ustensilele și instalațiile de măcinat și copt, nelipsite din orice așezare.

În secolele următoare, izvoarele scrise și vestigiile civilizației materiale atestă cultivarea grâului de către locuitorii de la nord de Dunăre. Astfel, într-o cronică bizantină, care prezenta lupta dintre oștile lui Sviatoslav și cele bizantine, din anul 971, se consemna și prezența „semănăturilor de grâu, mei, fân și altele în regiunile de pe malul stâng al Dunării, din apropierea Silistrei de astăzi”¹².

O serie de documente și însemnări ale unor călători străini vorbesc despre cultivarea grâului și în Evul Mediu, Țările Române fiind un adevărat grănar pentru statele vecine și Poarta Otomană. Drept dovadă, iată ce nota, în anul 1598, prelatul catolic Filippo Pigafetta: „Într-adevăr, cele trei provincii Transilvania, Țara Românească și Moldova sunt trei cămări mari, îmbelșugate și nesecate din care se aduc alimente la Constantinopol, grâne de orice fel...”¹³; în același sens, merită menționată și relatarea negustorului italian Bartolomeo Locadello, din anul 1641: „Bogăția Țării Românești stă în marele belșug de grâu, din care se oprește cantitatea necesară pentru nevoile țării și se mai trimite acum de ajuns și în țările vecine, iar ceea ce prisosește este cumpărat de negustorii turci și greci și este dus pe Dunăre – în Marea Neagră – până la Constantinopol”¹⁴.

Grâul face parte din categoria elementelor a căror simbolică, practic nelimitată, este departe de a putea fi repertoriată; acest element ritual, cu multiplele lui disponibilități, este de nelipsit din recuzita riturilor de separare a celor două lumi, dublate însă de riturile de cinstire a celor trecuți în lumea de dincolo; în cadrul acestor rituri, spicul sau bobul de grâu, după cum vom vedea pe parcursul demersului nostru, este simbolul fundamental al morții și reînvierii.

Actul ritual al oferirii pomenii, cu rădăcini în cultul morților, a dobândit în cultura tradițională dimensiuni și semnificații cu totul deosebite, conferind o notă caracteristică spiritualității românești. Sacrificiile de tip pomeni sunt forme prin intermediul cărora *cei de aici* își exprimă respectul și recunoștința față de *cei plecați Dincolo*, „morții și viii reprezintă verigile unui lanț familial fără sfârșit”¹⁵. Ni s-a părut interesantă, în acest sens, afirmația Ofeliei Văduva, potrivit căreia: „Practica pomenii este strâns legată de noțiunea de datorie, de obligație morală (a celor vii față de cei morți), dar poate fi inclusă și în strategia de liniștire, de asigurare a unui răspuns favorabil din partea celor morți, în cazul împlinirii ei”¹⁶. Derivă de aici ideea că în mentalitatea tradițională românească, practica dăruirii ofrandelor pentru morți devine obligatorie, orice abatere fiind condamnată de societate.

⁹ Pliniu, *Istoria naturală*, XVIII, 7 (12), 63 și 69.

¹⁰ Polibiu, *Istorie*, IV, 38, 5.

¹¹ Gheorghe Iordache, *Ocupații tradiționale pe teritoriul României*, vol. I, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1985, p. 16.

¹² Ștefan Olteanu, *Aspecte ale dezvoltării agriculturii pe teritoriul Moldovei și Țării Românești în sec. X-XIV*, în „Terra nostra”, vol. II, 1971, p. 33.

¹³ *Călători străini despre Țările Române*, vol. III (volum îngrijit de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu), București, Editura Științifică, 1971, p. 560.

¹⁴ *Idem*, vol. V, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1973, p. 34.

¹⁵ J. T. Adison, *Viața după moarte în credințele omenirii*, București, Editura Herald, 2003, p. 35.

¹⁶ Ofelia Văduva, *Magia darului*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 135.

Pomana pentru morți, care marchează etapele de trecere de *aici-acolo*, momentele de separare și apoi de integrare a celui plecat la cele veșnice, se săvârșește fie la casa decedatului, fie la biserică sau la mormânt. În actul ritual al împărțirii, alimentele dobândesc valențe magico-rituale fiindcă trimit la ideea de sacrificiu; se are în vedere, în prezentul context, sacrificiul bobului de grâu pentru a frământa pâinea și cel al animalului pentru carne. Efortul depus pentru pregătirea alimentelor, dar și oferirea acestora ca „pomana” trebuie percepute tot ca forme de sacrificiu¹⁷.

Coliva, ca și pâinea (colac sau prescură) închipuie însuși trupul decedatului, hrana principală a trupului fiind pâinea care se face din grâu, acesta reprezentând simbolul învierii (Ioan 12, 24); coliva, preparată din grâu fiert, este simbolul credinței în viața veșnică, după cum ne încredințează Domnul nostru Iisus Hristos: „Adevăr, adevăr zic vouă: grăuntele de grâu, căzut pe pământ, de nu va muri, el singur rămâne, iar de va muri, el multe roade aduce” (Ioan 12, 24). Potrivit învățării Sf. Apostol Pavel: „Cum se vor scula morții și cu ce trup vor învia? Nebune, tu ce semeni nu înviază, de nu va muri mai întâi. Și ce semeni, nu trupul care va să se facă semeni, ci numai grăunțul gol; de se întâmplă de grâu sau de altceva din celelalte. Iar Dumnezeu îi dă lui trup, precum voiește și fiecărei semințe, trupul ei. Nu tot trupul este același trup; ci altul trupul oamenilor și altul trupul dobitoacelor și altul al peștilor și altul al păsărilor. Sunt trupuri cerești și trupuri pământesti. Alta este slava celor cerești și alta a celor pământesti. Alta este slava soarelui și alta slava lunii și alta slava stelelor, că stea se deosebește în slavă. Așa și învierea morților. Seamănă-se în nesticăciune; seamănă-se în necinste, scula-se-va în slavă; seamănă-se în nesticăciune, scula-se-va în putere; seamănă-se trup sufletesc, scula-se-va trup duhovnicesc...”¹⁸.

Principalele secvențe care compun ritualul preparării colivei valorifică virtuțile grâului, care în contextul riturilor funerare, are semnificația de „panspermie” sau „sămânță regeneratoare” și simbolizează renașterea la toate nivelurile vieții¹⁹. Strângerea laolaltă a boabelor de grâu, în vederea preparării colivei/pâinii, semnifică comuniunea spirituală care unește toate mădularele Bisericii. Iată cât de bine a reușit să surprindă această idee Sf. Ioan Gură de Aur: „Deși alcătuită din multe boabe de grâu, pâinea este astfel unită încât boabele nu apar, deși rămân ele însele; așa trebuie să se unească și oamenii, unii cu alții, întru Hristos”²⁰.

În Oltenia, etapele de preparare ale colivei respectă anumite norme, care deși pe parcursul derulării timpului au cunoscut o dinamică descendentă, conservă segmente distincte ale ansamblului ritual. Operațiile preliminare preparării acestui element simbol (în cadrul căruia se unesc sensurile mai multor simboluri) sunt supuse normei folclorice, după cum putem observa și din următoarea relatare din Stoicești, jud. Dolj: „Grâul, înainte de a-l pune pe foc, să fiarbă, pentru colivă, se întinde pe o laviță și se alege bob cu bob ca să nu rămână neghină. Se spală din nouă ape, ca să fie curat, până când ultima apă este limpede ca lacrima și se pune la înmuiat în apă cam 2-3 ore, în ceanul în care îl fierbem. Punem apă cât să-l acopere”²¹; la Cioroiu, jud. Olt: „Întindeam grâul pe o masă, îl spălăm într-un vas mare, îl frecăm în palme și îl clătim din nouă sau doisprezece ape înainte de a-l fierbe. Acum se face di arpacaș”²²; la Țepești, jud. Vâlcea: „Alegem grâul, îl spălăm bine și îl lăsam la înmuiat nu prea mult”²³. Cifrele 9 și 12, întâlnite în diferite construcții rituale, se regăsesc

¹⁷ Ștefan Mariș, *Ritualul funerar din Maramureș-o perspectivă hermeneutică*, în „Memoria Ethnologica”, an IX, nr. 30-31/2009, p. 69.

¹⁸ 1 Cor 15, 35-54.

¹⁹ Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 240.

²⁰ Omilia XXIV/2 la Epist. I. Corint.

²¹ Inf. Maria Luță, 83 de ani, Stoicești, jud. Dolj, 2014.

²² Inf. Teodora Pescaru, 50 de ani, Cioroiu, jud. Olt, 2014.

²³ Inf. Maria Fârtat, 68 ani, Țepești, jud. Vâlcea, 2012.

și în texte biblice, fapt menit să le consolideze statutul: în viziune evanghelică se invocă ceasul al 9-lea, când Iisus Hristos fâgăduiește tâlharului raiul; cifra 12 are o puternică însemnătate simbolică, atestată și în scrierile vetero și neo-testamentare. Este numărul semințiilor poporului evreu, al apostolilor, al lunilor anului, al Evangheliilor care se citesc în Joia Mare la creștini, în cadrul slujbei numite Denie – sărbătoare cu reale conotații și legături fără echivoc cu tema noastră pe care o abordăm aici.

Referitor la persoana în sarcina căreia intră pregătirea grâului, precum și prepararea colivei, schema rituală include „o femeie bătrână care ținea posturile”²⁴, la Bălcești, jud. Vâlcea; „o femeie religioasă din neam sau din sat”²⁵, la Predești, jud. Dolj; „o femeie văduvă”²⁶, la Vineți, jud. Olt; „o bătrână curată, pricepută în ale colivei”²⁷, Prejoi, jud. Dolj. Alte informații fac trimitere la coordonata temporală care completează contextul ritual. La Predești, jud. Dolj: „Punem de colivă cu o zi înainte de pomenire. Se ocupă o femeie văduvă și bătrână, nu oricine”²⁸; la Deveselu, jud. Olt: „Coliva o facem cu o seară înaintea pomenirii”²⁹. Principala performeră este desemnată de grupul feminin pe criteriul purității garantate de vârstă, dar și al unei conduite exemplare – conformă normelor vieții creștine. De reținut evitarea contactului cu elemente susceptibile de a altera contextul ritual destinat bunăvoinței și odihnei spiritelor subterane.

După o altă însemnare, se face apel și la consacrarea în cadrul religios-creștin: „Imediat după înmormântare, într-un ulcior punem grâu și îl ducem la biserică. De obicei, ulciorul se duce de către un apropiat al mortului. În ulciorul plin cu grâu, înfigem o lumânare. Lipim o hârtie pe ulcior cu numele mortului. Mai ducem, de pomană, la altar, o pungă cu zahăr, o sticlă de ulei, una de vin și chibrituri. Lumânarea de la ulcior se aprinde duminică, în biserică, la liturghie, timp de 40 de zile, adică până la pomana de șase săptămâni. Atunci, înainte de pomana, luăm grâul și facem coliva pentru pomana de șase săptămâni, după obicei”³⁰. Pe lângă diferite ofrande alimentare, celor trecuți în lumea de dincolo le este menit în mod expres vinul, simbol al sângelui jertfit de Iisus Hristos pentru mântuirea oamenilor. În cultul creștin, vinul și pâinea simbolizează trupul și sângele lui Hristos, în care ele se prefac după sfințirea darurilor la Sf. Liturghie. La Cina cea de Taină, Mântuitorul a consacrat vinul ca materie de jertfă, spunând: „Beți dintru acesta toți, că acesta este Sângele Meu, al Legii celei noi, care pentru mulți se varsă, spre iertarea păcatelor”³¹. Practica turnării vinului peste trupul mortului la cimitir, peste mormânt sau peste colivă de către preot, s-a perpetuat de la romani, fiind, de fapt, o prelungire a libațiunilor (stropirilor) cu vin pe care aceștia le făceau la mormintele morților. Dobândind o semnificație creștină, această stropire simbolizează aromatele și balsamul cu care a fost uns trupul Domnului. În acest sens, Ene Braniște remarcă: „Turnarea vinului peste trupul sau mormântul mortului este deci prin analogie cu Sfântul Sânge din Sfintele Taine, preînchipuirea nemuririi sau a învierii pentru viața cea veșnică, pe care o nădăjduim”³².

În acest punct al discuției, trebuie specificat faptul că, o parte dintre tradițiile funerare geto-dace și romane s-au păstrat în folclorul românesc, deși modificate cu timpul prin creativitatea

²⁴ Inf. Maria Rădulescu, 65 de ani, Bălcești, jud. Vâlcea, 2013.

²⁵ Inf. Maria Bâlțeanu, 78 de ani, Predești, jud. Dolj, 2013.

²⁶ Inf. Maria Iliescu, 68 de ani, Vineți, jud. Olt, 2013.

²⁷ Inf. Georgeta Dumitrașcu, 55 de ani, Prejoi, jud. Dolj, 2013.

²⁸ Inf. Maria Bâlțeanu, Predești, jud. Dolj, 2013.

²⁹ Inf. Paulina Sălceanu, 60 de ani, Deveselu, jud. Olt, 2013.

³⁰ Inf. Ioana Trașcă, 88 de ani, Ghercești, jud. Dolj, 2014.

³¹ Matei 26, 27-28.

³² Ene Braniște, *Liturgica specială*, ediția a IV-a, București, Editura Oferta, 2005, p. 400.

locală populară. Vom fi de acord cu ideea că, „bogatul material etnografic și folcloric românesc permite o diagnosticare destul de precisă a diferitelor „straturi” sau „filoane” cultural-religioase, pornind de la cele vii spre cele dispărute”³³. Și aceasta pentru că „în mitologie și în religie, ca și în întreaga cultură populară, nu există conceptul de originalitate, ci doar sentimentul de posesiune prin apropiere a unei creații cu reverberații afectiv-modelatoare la nivelul propriei personalități”³⁴, în opinia lui Vasile Avram.

Ingredientele care intră în compoziția colivei reprezintă „virtuțile sfinților sau ale răposaților pomeniți, ori dulceața vieții celei veșnice, pe care nădăjduim că a dobândit-o mortul”³⁵. Aceste ingrediente sunt diferite de la o zonă etnografică la alta: „Când grâul este aproape fiert, punem nucă pisată sau măcinată și miere”³⁶; la Spineni, jud. Olt, „în colivă amestecăm cu grâul, esențe, biscuiți și zahăr”³⁷; la Stoicești, jud. Dolj, „de la părinți am pomenit că în colivă punem doar zahăr și o prindem cu o mână de făină. Dacă aveam mărunțeam și niște sâmburi de nucă. Acum s-au modernizat. Pun de toate. Când este gata, facem un platou sau farfurie pe care o luăm la mormânt cu un colac mare și o prescură, vine popa și citește. În mijlocul farfuriei facem o cruce mare din cacao, iar pe margine punem bomboane mici. Mai demult puneam pe cei patruzeci de colaci și cele patru prescuri (înger, Dumnezeu, mărturie, colac mare) câte un gogoloi de colivă, pe care punem două-trei bomboane și lumânarea. Acum coliva se pune în pahare mici de plastic”³⁸; la Cioroiu, jud. Olt: „La înmormântare, se face un platou de colivă, cu o cruce în mijloc din cacao. Se fac șapte platouri de colivă, dacă nu se face separat în fiecare sâmbătă. Și pe cei 44 de colaci se pune colivă și o lumânare și se împart pentru sufletul mortului când se pleacă cu mortul de acasă”³⁹; la Ghercești, jud. Dolj: „La înmormântare, pe cei 90 de colaci, care se împart după ce se vine de la biserică, se pune coliva și lumânarea. La poarta cimitirului este un coș cu o farfurie de colivă din care ia lumea”⁴⁰. Ornarea colivei cu bomboane așezate în forma Sfintei Cruci semnifică faptul că toți creștinii care se leapădă de sine și își iau crucea, urmând Mântuitorului, vor trece din viața plină de necazuri, într-o viață fericită și veșnică.

Prepararea colivei, împărțirea de pomană pentru sufletul mortului și consumarea acesteia sunt, deopotrivă, gesturi de separare, de integrare, dar și de consacrare a unui nou început. Trecerea de la o stare la alta implică depășirea unor obstacole, tot așa cum și în prepararea colivei accentul este pus pe ideea de efort. „Legarea” colivei, adică a boabelor de grâu și a celorlalte elemente din care este preparată, semnifică comuniunea dintre vii și morți, trimitând, deci, la posibilitatea comunicării permanente între planuri. Același lucru simbolizează și legănarea sau ținerea de colivă de către preot și cei apropiați răposatului în timpul cântării *Veșnica pomenire*, precum și gustarea din colivă, consumarea acesteia. Legănatul colivei se aseamănă cu legănatul copilului, când mama își mângâie, alină și își desmiardă copilul pentru a dormi liniștit și în pace. În același fel, cei apropiați ai celui răposat, când se cântă *Veșnica Pomenire*, cu lacrimi în ochi, cu durere în suflet, cer de la Dumnezeu prin această mișcare lină a colivei, în sus și în jos, mângâierea, ușurarea păcatelor, milostivirea Atotputernicului Creator asupra celui ce urmează o viață nouă.

În cultul cinstirii strămoșilor, alături de colivă apar implicate și alte elemente rituale care

³³ T. Herseni, *Forme străvechi de cultură populară românească*, Cluj-Napoca, 1977, p. 100.

³⁴ Vasile Avram, *Creștinismul cosmic o paradigmă pierdută?*, Sibiu, Editura Saeculum, 1999, p. 61.

³⁵ Ene Braniște, *op. cit.*, p. 399.

³⁶ Inf. Iulica Jianu, 69 de ani, Predești, jud. Dolj, 2013.

³⁷ Inf. Lucreția Badea, 72 de ani, Spineni, jud. Olt, 2013.

³⁸ Inf. Constantina Gheorghe, 81 de ani, Stoicești, jud. Dolj, 2013.

³⁹ Inf. Teodora Pescaru, Cioroiu, jud. Olt, 2013.

⁴⁰ Inf. Elena Neagu, 86 de ani, Ghercești, jud. Dolj, 2014.

poartă o anumită încărcătură simbolică, care se definește printr-o continuă și permanentă revalorizare. Dintre acestea, lumânarea este considerată „o jertfă adusă lui Dumnezeu”⁴¹, un mijloc de a înlesni legătura duhovnicească cu persoanele sfinte și cu cei pentru care ne rugăm⁴². Lumânarea este simbolul luminii, dar și simbol al jertfei. „Simbolismul lumânării este legat de acela al flăcării (...). Ceara, fitilul, focul, aerul care se reunesc în flacăra arzândă, mișcătoare și colorată sunt ele însele sinteza tuturor elementelor naturii. Dar aceste elemente sunt individualizate în acea flăcărie unică”⁴³, remarcau Jean Chevalier și Alain Gheerbrant. Flacăra lumânării este simbolul purificării prin ardere și, implicit, simbolul „salvării, al elevației spirituale”⁴⁴. Dacă ceara și fitilul pot substitui corpul uman, flacăra devine semnul sufletului. De aceea, resturile de la lumânările arse nu se aruncă oriunde. Lumânarea îndeplinește, astfel, o funcție apotropaică, dar și una inițiativă și de consacrare. După cum se știe, lumânarea este prezentă la toate riturile de trecere, ceea ce constituie încă o dovadă a egalității de valoare simbolică între aceste rituri, care sunt întemeiate pe scenariul mitic al morții și pe cel al renașterii într-o nouă stare. „Sufletul omului este simbolizat de o lumânare, el nu moare, chiar dacă restul ființei e supus transformării radicale”⁴⁵, observa Ivan Evseev.

Colacul ritual este „obiect al sacrificiului ritual (...), ofrandă rituală, strâns legată de cultul morților”⁴⁶. În imaginarul țărănesc, în cadrul ceremonialului funerar, colacul devine obiect simbol care ajută sufletul celui decedat să depășească obstacolele ce-i sunt puse înainte pe drumul simbolic către Lumea strămoșilor și să ajungă la destinația finală⁴⁷.

Coliva este ofrandă rituală ce se aduce pentru sufletele morților la soroacele rânduite pentru pomenirea acestora. Acest element, nelipsit în cadrul slujbelor de pomenire, este chemat să mențină legătura dintre cei vii și cei morți, dintre lumea de aici și lumea de dincolo; semnificația acesteia constă în mărturisirea credinței în nemurire și înviere. Simbolismul colivei vine să reîntrească o imagine cât mai clară a existenței omului pe pământ și în cer.

⁴¹ Nicolae D. Necula, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. 3, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2004, p. 88.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. II, București, Editura Artemis, 1995, p. 243.

⁴⁴ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994, p. 94.

⁴⁵ *Ibidem*, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1999, p. 254.

⁴⁶ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. I, București, Editura Artemis, 1995, p. 16.

⁴⁷ Vezi Loredana-Maria Ilin-Grozoiu, *Colacul – simbolism și ofrandă rituală. Interferențe între practica folclorică și tradiția creștină din Oltenia*, în „Memoria Ethnologica. Revistă de patrimoniu ethnologic și memorie culturală”, an XIII, nr. 46-47/2013, pp. 22-31.

BIBLIOGRAFIE

- ADISON, J. T.**, *Viața după moarte în credințele omenirii*, București, Editura Herald, 2003.
- AVRAM, Vasile**, *Creștinismul cosmic o paradigmă pierdută?*, Sibiu, Editura Saeculum, 1999.
- BRANIȘTE, Ene**, *Liturgica specială*, ediția a IV-a, București, Editura Oferta, 2005.
- ***, *Călători străini despre Țările Române*, vol. III (volum îngrijit de Maria Holban, M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu), București, Editura Științifică, 1971.
- ***, *Călători străini despre Țările Române*, vol. V, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1973.
- CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain**, *Dicționar de simboluri*, vol. I, vol. II, București, Editura Artemis, 1995.
- EVSEEV, Ivan**, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994
- EVSEEV, Ivan**, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1999.
- EVSEEV, Ivan**, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Timișoara, Editura „Învierea”, 2007.
- HERODOT**, *Istorie*, IV.
- HERSENI, T.**, *Forme străvechi de cultură populară românească*, Cluj-Napoca, 1977.
- ILIN-GROZIOIU, Loredana-Maria**, *Colacul – simbolism și ofrandă rituală. Interferențe între practica folclorică și tradiția creștină din Oltenia*, în „Memoria Ethnologica. Revistă de patrimoniu ethnologic și memorie culturală”, an XIII, nr. 46-47/2013.
- ILIN-GROZIOIU, Loredana-Maria**, *Grâul – materie hrănitore și element ritual cu valențe simbolice în practicile din Oltenia*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C. S. Nicolăescu-Plopșor»”, nr. XIV/2013, București, Editura Academiei Române.
- IORDACHE, Gheorghe**, *Ocupații tradiționale pe teritoriul României*, vol. I, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1985.
- MARIȘ, Ștefan**, *Ritualul funerar din Maramureș o perspectivă hermeneutică*, în „Memoria Ethnologica”, an IX, nr. 30-31/2009.
- NECULA, Nicolae D.**, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. 3, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2004.

OLTEANU, Ștefan, *Aspecte ale dezvoltării agriculturii pe teritoriul Moldovei și Țării Românești în sec. X-XIV*, în „Terra nostra”, vol. II, 1971.

PANAITESCU, P. P., *Introducere în istoria culturii românești*, București, Editura Științifică, 1969.

PLINIU, *Istoria naturală*, XVIII.

POLIBIU, *Istoriei*, IV.

SUIOGAN, Delia, *Simbolica riturilor de trecere*, București, Editura Paideia, 2006.

STRABON, *Geografia*, III.

VĂDUVA, Ofelia, *Magia darului*, București, Editura Enciclopedică, 1997.